

verbonden, waarvan het maar de vraag is in hoeverre zij specifiek in deze samenhang én gekoppeld aan de romantische geschiedvoorstelling moeten worden gezien. Terecht merkt Verschaffel zelf al op dat het, als het om de beschikbare 'middelen' gaat, de 'karakteristieken van het specifieke medium als zodanig' betreft. Maar in hoeverre kunnen deze (exclusief) met de romantische geschiedvoorstelling worden verbonden? De beoogde werkingskracht, het willen overtuigen en imponeren, werd als expressiemiddel in de beeldtaal al lang, heel lang voor de romantiek doelbewust aangewend, ook waar het ging om (fictieve) historische voorstellingen: van onder meer de beroemde sculptuur van Gianlorenzo Bernini 'De extase van de H. Theresa' (circa 1650) in de Comarokapel te Rome, Rembrandts schilderij 'De samenzwering van Claudius Civilis' (1661-1662), het opvoeren van historische taferelen en spiegelgevechten op het IJ bij gelegenheid van het bezoek aan Amsterdam van bijvoorbeeld Maria de Medici (1638) en tsaar Peter de Grote (1716) tot en met de haast stereotype geworden voorstellingen op schoolplaten (tot diep in de twintigste eeuw). En ook buiten de wereld van de beeldtaal stonden de nodige (retorische) middelen ten dienste. Men denke bijvoorbeeld aan het inlassen van gefingeerde historische redevoeringen als stijlfiguur in menig *exemplum* van humanistische geschiedschrijving. Het beoogde effect was daarbij, zeker ten dele, vergelijkbaar het imponeren van de lezer door deze direct te betrekken bij het verleden met de retorische middelen en stijlfiguren die de eermalige contemporanist ten dienste stonden. De dialoog tussen heden en verleden werd er in elk geval door bevorderd.

Ofschoon de ruimte ontbreekt om uitvoeriger op de verschillende bijdragen in te gaan, mag worden geconstateerd dat deze doorgaans van hoog niveau zijn. Ondanks bovenstaande enigszins kritische exegese, mag de bundel dan ook eenieder worden aanbevolen. De redactie heeft voor een oorspronkelijke en boeiende aanpak geopteerd en verschillende auteurs slaan paden in die, althans *in historicis*, nog weinig zijn betreden. Het is kortom een leerzaam en uitdagend boek.

L. H. M. Wessels

1 R. Fruin, 'De onpartijdigheid van den geschiedschrijver' (1860), in: *Verspreide geschriften*, IX ('s-Gravenhage, 1904) 274-299.

M. Loonstra, met bijdragen van B. Woederink, e. a., *Uit koninklijk bezit. Honderd jaar Koninklijk Huisarchief. De verzamelingen van de Oranjes* (Zwolle: Waanders, 1996, 231 blz., f75,-, ISBN 90 400 9774 7).

Vorstelijke verzamelingen vormen een bijzonder onderdeel van het cultureel erfgoed van een natie. Door de van oudsher bijzondere positie van de vorst (*l'état, c'est moi*) vond een vermenging plaats van overheidsarchief en particulier archief waardoor verzamelingen van vorstenhuizen een speciaal karakter kregen.

Vorsten behoorden tot de vroegste verzamelaars van kunst en rariteiten en behoorden door hun positie ook tot de groep van bevoorrechten die in grote hoeveelheden geschenken ontvingen van gelijkwaardigen en van ondergeschikten. Hierdoor ontstond vaak een merkwaardige mengeling van archivalia, foto's, films, boeken en objecten variërend van kunst tot kitsch.

In tegenstelling tot veel objecten in musea die geïsoleerd zijn geraakt, is in dit soort collecties de achterliggende relatie tussen het object en zijn wederwaardigheden vaak nog goed te leggen dan wel te reconstrueren doordat archivalia en objecten niet per definitie van elkaar gescheiden zijn maar bijeen zijn gebleven. De staat waarin deze verzamelingen de tand des tijds hebben doorstaan varieert echter in hoge mate. In veel gevallen bestaat er een grote continuïteit en is

de verzameling van generatie op generatie overgedragen. Aan dat laatste heeft het ook vaak geschort ofwel door interne dynastieke problemen ofwel door oorlogen of revoluties. Met name de gevolgen van de Franse Revolutie lieten diepe sporen na. De meeste vorstelijke collecties ontkwamen niet aan gehele of gedeeltelijke confiscatie of vonden voortzetting in nationale collecties. Koninkrijken verdwenen maar er ontstonden er ook, zij het dat vanaf dat moment over het algemeen een duidelijker scheiding tussen staats- en particulier eigendom werd aangebracht met de invoering van het systeem van de constitutionele monarchieën.

Wat er nu nog resteert varieert enorm in omvang en belang. De onwaarschijnlijk rijke Royal Collections van het Huis van Windsor zijn wellicht het mooiste voorbeeld van een *well preserved collection*, de collecties van tot de verbeelding sprekende vorstenhuizen als de Habsburgers en de Romanovs zijn als particuliere collecties verspreid geraakt door nationalisatie, vererving of vernietigd door oorlogsschade.

Ook de verzamelingen van de Oranjes hebben een bewogen geschiedenis achter de rug die met de nodige *ups* en *downs* gepaard ging. Om te beginnen waren niet alle Oranjes even grote verzamelaars en verdwenen door vererving vele belangrijke componenten naar verzamelingen in het buitenland. De grootste 'aderlating', zo men wil, had plaats in de Napoleontische periode toen delen van de genationaliseerde stadhouderlijke collecties de grondslag vormden voor nationale instellingen zoals het Rijksmuseum, het Mauritshuis, de Koninklijke Bibliotheek en het Rijksmuseum voor natuurlijke historie. Koning Willem I heeft na 1813 deze 'natievormende' ontwikkeling overigens gesteund. Onder het koningschap vond de opbouw van een nieuwe particuliere koninklijke collectie onder een weinig gelukkig gesternte plaats. Koning Willem II wist weliswaar in korte tijd een aanzienlijke collectie zeventiende-eeuwse schilderkunst aan te leggen, maar gedwongen door geldnood werd deze schilderijenverzameling in 1850 al weer onder de hamer gebracht. Zo leidde de koninklijke collectie een marginaal bestaan als gevolg van de financiële malaise van vorstenhuis en land. Het is aan koningin-regentes Emma te danken dat de verzameling aan het eind van de negentiende eeuw weer een gezicht kreeg. Zij nam het initiatief om het over vele locaties verspreide erfgoed van de Oranjes in Den Haag bijeen te brengen en stelde daarmee de continuïteit van hetgeen er restte van de koninklijke collecties veilig. Zij zag hierin ook een instrument om het koningschap van Wilhelmina een stevige dynastieke basis te geven.

In 1896 werd in de paleistuinen van het paleis Noordeinde het Koninklijk Huisarchief gebouwd. De centralisatie maakte een verantwoord beheer mogelijk en opende tevens de weg voor raadpleging van de collecties door derden, iets wat tot dan toe onmogelijk was geweest. Honderd jaar na de oprichting is het Koninklijk Huisarchief uitgegroeid tot een professionele organisatie die zowel op archivistisch als op museaal terrein veel onvermoede mogelijkheden biedt.

Ter gelegenheid van de tentoonstelling *Uit koninklijk bezit. Honderd jaar Koninklijk Huisarchief: de verzamelingen van de Oranjes* verscheen een kloeke en goed verzorgde catalogus die het bovenstaande over onvermoede bronnen en grote variëteit onderstreept. Met name de portretminiaturen waarvan enige tijd geleden een perfecte catalogus van mevrouw Tiethof-Spliethof is verschenen, de bibliotheek met een sterk negentiende-eeuws accent en de documentaire fotoverzamelingen vallen op. Van de 600 catalogusnummers zijn er meer dan 280 in het boek afgebeeld, vrijwel alle in kleur. De ordening van de hoofdstukken is thematisch ('stadhouders en koningen', 'paleizen', 'Oranjes en de beeldende kunst' et cetera) en daarbinnen meest chronologisch. De tekst van Loonstra is vlot geschreven en fungeert als een soort doorlopend bijschrift bij de illustraties. Daarbij maakt hij gepast gebruik van de anekdote, hetgeen een prestatie is omdat in een dergelijke collectie aan vrijwel elk object wel een vermakelijke of interessante anekdote kleeft. Jammer is dat de tekst nogal aan de oppervlakkige kant

blijft en weinig aandacht besteed wordt aan achterliggende vraagstellingen, waardoor de uitgave aan wetenschappelijke waarde inboet. Zo zou het bijvoorbeeld interessant zijn meer te weten over de motieven van de aanbieders van koninklijke geschenken. Dat het al eeuwen de gewoonte was vorsten bij bijzondere gelegenheden geschenken aan te bieden en dat de gever daarmee genegenheid en eerbied uitdrukte en soms trachtte ermee in de gunst te komen dan wel een tegengebaar verwachtte, zoals Loonstra het desbetreffende hoofdstuk opent, is wel erg algemeen en vraagt om meer.

Maar het aanbieden van dat soort dieper gravende informatie lijkt mij ook niet de pretentie van dit boek. Het ontleent zijn waarde aan het feit dat het aanzet tot het stellen van dergelijke vragen. De gebruiker wordt daarin gestimuleerd door de enorme variatie van het overigens prachtig afgebeelde beeldmateriaal. Bijdragen van Woelderink, Tamse, Eymaal, Robaard en Jansen alsmede een annotatie en lijst van tentoongestelde werken vervolmaken het geheel.

J. P. Sigmund

L. de Vos, *Veldslagen in de Lage Landen* (Leuven: Davidsfonds, 1995, 255 blz., ISBN 90 6152 895 X).

De militaire geschiedenis heeft de laatste jaren aan positie in de geschiedschrijving gewonnen. Lange tijd is het als ouderwets, saai en onbetekenend in de marge gehouden. Maar met de wederopbloei van de politieke geschiedenis is ook het militaire broertje weer meer geaccepteerd als een belangwekkende specialisatie. Het verwondert dan ook niet dat een rijk geïllustreerde publieksuitgave op dit terrein is verschenen. Het Davidsfonds heeft een reputatie wat betreft de verzorging van zulke boeken. Ook deze keer heeft het een heel fraai uitgevoerd en kloek boekwerk geproduceerd.

De algemeen inleidende tekst van De Vos, getiteld 'De evolutie van het westerse krijgsgesbeuren' is zeker geslaagd. In minder dan 45 (ook nog met illustraties verluchte) bladzijden geeft hij een heldere schets van de ontwikkeling van het georganiseerde vechten van het paleolithicum tot in het nucleaire tijdvak. In het kader van de noodzakelijkerwijze zeer kort gehouden context van de westerse geschiedenis in het algemeen, ligt de nadruk op wat dikwijls het zuiver militaire bedrijf wordt genoemd: typen van legers en hun organisatie, bewapening, strategie en tactiek. Een *tour de force*, die de met de materie niet vertrouwde lezer het nodige houvast geeft.

De rest van het boek geeft een reeks capita selecta uit de krijgsgesbeurtenissen in de Nederlanden en een bijlage van driehonderd 'belangrijke' veldslagen en belegeringen tot in het begin van de negentiende eeuw. De bijbehorende kaart toont overduidelijk aan hoezeer de betiteling 'slagveld van Europa' voor de Zuidelijke Nederlanden gerechtvaardigd is. Zijn de aanduidingen voor wat thans Nederland is beperkt in aantal, in het huidige België is nauwelijks plaats om alle plaatsnamen te vermelden. Toch zijn deze gedeelten van het boek veel minder geslaagd. Wellicht heeft De Vos te sterk gesteund op de verhandelingen van de 'vele aspiranten van de Koninklijke militaire school' (te Brussel) en andere medewerkers, die hij in het woord vooraf nadrukkelijk bedankt.

Hoe het ook zij, er zijn nogal wat bedenkingen aan te voeren. De keuze van de behandelde operaties is om te beginnen onevenwichtig. Van de achttien vond er maar één in Nederland plaats: de slag om Arnhem. Dat wil dus zeggen dat er van de militaire hoogtepunten uit de Nederlandse Opstand, van de befaamde legerhervorming van Maurits (wel in het eerste deel genoemd) of van de krijgsgesbeurtenissen in 1672 niets is opgenomen. Uit de hele zestiende en zeventiende eeuw worden trouwens alleen het beleg van Oostende (1601-1604) en het beleg